

O'ZBEK OILALARIDA IJTIMOIIY TARBIYA MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA XALQ PEDAGOGIKASINING O'RNI

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Pedagogika va
psixologiya kafedrası o'qituvchisi **Ravshanova D.***

Pedagogika ta'lim yo'nalishi talabasi

Abdusalomova Maftuna Olim qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek oilalarida ijtimoiy tarbiya madaniyatini rivojlantirishda xalq pedagogikasining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Xalq pedagogikasi — bu asrlar davomida shakllangan, millatning ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy tajribasini o'zida mujassam etgan tarbiya tizimidir. Oila esa ushbu qadriyatlarning eng muhim saqllovchisi va davom ettiruvchisidir. Maqolada oila muhitida yosh avlodni mehnatsevarlik, odoblilik, mehr-oqibat, vatanparvarlik va insonparvarlik ruhida tarbiyalashda xalq an'analari, urf-odatları va og'zaki ijod namunalarining o'rni ochib beriladi. Shuningdek, zamonaviy ijtimoiy pedagogika nuqtayi nazaridan oilaviy tarbiya jarayonida xalq qadriyatlaridan samarali foydalanish yo'llari yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *O'zbek oilasi, xalq pedagogikasi, ijtimoiy tarbiya, tarbiya madaniyati, milliy qadriyatlar, urf-odatlar, ma'naviy meros, mehr-oqibat, vatanparvarlik, ijtimoiy pedagogika.*

Kirish

Inson tarbiyasi har qanday jamiyat taraqqiyotining asosi, millatning ma'naviy qudrati va istiqboli belgisidir. Shu boisdan oila muqaddas dargoh sifatida insonning shaxs sifatida shakllanishida eng muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. Oila muhiti nafaqat bolaga dastlabki axloqiy, ma'naviy va madaniy qadriyatlarni singdiradi, balki u orqali jamiyatning umumiy ijtimoiy

madaniyati ham shakllanadi. Tarbiya madaniyatining ildizlari esa xalqning asrlar davomida to'plagan tajribasi — xalq pedagogikasida mujassamdir.

O'zbek xalq pedagogikasi milliy o'ziga xoslikka ega bo'lib, unda oilaning jamiyatdagi o'rni, ota-onaning mas'uliyati, farzand tarbiyasidagi axloqiy me'yorlar, mehr-oqibat va hamjihatlik kabi qadriyatlar muhim ahamiyat kasb etadi. Xalq pedagogikasi o'zida o'tgan avlodlarning hayotiy tajribasini, axloqiy qarashlarini, odob-axloq, mehnatsevarlik, vatanparvarlik singari fazilatlarni mujassam etadi. Bu qadriyatlar oila orqali avloddan-avlodga o'tib, millatning ijtimoiy ongini va ma'naviy madaniyatini shakllantiradi.

Bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti, globallashuv jarayonlari va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida yosh avlod tarbiyasida yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, xalq pedagogikasining boy merosidan, o'zbek oilalarida shakllangan tarbiya an'analari va qadriyatlaridan oqilona foydalanish dolzarb masalaga aylanmoqda. Oila — shaxsni ijtimoiylashuvga tayyorlaydigan birlamchi muhit sifatida — ijtimoiy tarbiya madaniyatining shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Ijtimoiy pedagogika nuqtayi nazaridan, oila tarbiyasini faqatgina shaxsiy masala sifatida emas, balki jamiyatning ijtimoiy-madaniy tizimi bilan chambarchas bog'liq jarayon sifatida ko'rish zarur. Chunki oila tarbiyasida shakllangan qadriyatlar, xulq-atvor me'yorlari, ijtimoiy ko'nikmalar jamiyatdagi barqarorlik, totuvlik va taraqqiyotning asosiy omillaridan biridir. Shu bois, o'zbek xalq pedagogikasida mujassam qadriyatlarni oila tarbiyasiga tatbiq etish nafaqat milliy o'zlikni saqlash, balki yoshlarni ijtimoiy faol, ma'naviy yetuk va vatanparvar qilib tarbiyalashning eng samarali yo'lidir.

Shunday qilib, ushbu maqolada o'zbek oilalarida ijtimoiy tarbiya madaniyatini shakllantirishda xalq pedagogikasining o'rni, ahamiyati hamda zamonaviy ijtimoiy-pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unligi tahlil qilinadi. Maqsad — xalq pedagogikasining boy merosidan samarali foydalanish orqali

oilaviy tarbiya tizimini takomillashtirish, yoshlarning ijtimoiy ongini rivojlantirish va milliy qadriyatlarga sodiq shaxsni shakllantirishdir.

Asosiy qism

O'zbek xalq pedagogikasi asrlar davomida shakllangan tarbiyaviy tajriba, urf-odat, marosim, xalq og'zaki ijodi, diniy va axloqiy qarashlar orqali yosh avlodni ma'naviy barkamol, ijtimoiy faol, vatanparvar inson qilib tarbiyalashga qaratilgan tizimdir. Xalq pedagogikasining ildizlari oila muhitida chuqur ildiz otgan bo'lib, har bir oila milliy qadriyatlarning asosi, jamiyatning ijtimoiy mustahkamligi va ma'naviy birligining kafolati sifatida qaralgan. Oila — bu shaxsning birinchi maktabi, unda insonning xarakteri, dunyoqarashi, axloqi va ijtimoiy mas'uliyati shakllanadi.

O'zbek oilalarida tarbiya jarayoni har doim xalq donishmandligi va hayotiy tajribasiga tayangan. Xalq pedagogikasida "Farzand – ota-onaning ko'zgusi", "Yaxshi bola – yurt ko'rki", "Ona duosi bilan ish bitar" kabi maqollar, hikmatlar va rivoyatlar farzand tarbiyasida axloqiy me'yor sifatida xizmat qilgan. Bu hikmatlar oiladagi o'zaro hurmat, mehr-muhabbat, sabr, mas'uliyat va ijtimoiy burch tuyg'usini mustahkamlashga qaratilgan. Shuningdek, xalq og'zaki ijodida ota-onaga hurmat, mehnatsevarlik, halollik, adolat, sabr-toqat kabi qadriyatlar orqali yosh avlod ongiga ijobiy ijtimoiy me'yorlar singdirilgan.

Ijtimoiy pedagogika nuqtayi nazaridan, oila tarbiyasi shaxsning jamiyatdagi munosabatlarini belgilovchi muhim omildir. Bolaning oiladagi tarbiyasi uning kelajakdagi ijtimoiy faolligini, axloqiy qarashlarini va boshqalar bilan munosabatini shakllantiradi. Shu bois, o'zbek xalq pedagogikasida oilaviy muhitga ijtimoiy-pedagogik jarayon sifatida qaraladi. Ota-ona bolani nafaqat axloqiy, balki ijtimoiy jihatdan ham tarbiyalaydi — unga muloqot, hamkorlik, yordam, hamdardlik, hurmat kabi insoniy munosabatlarni o'rgatadi.

Oila tarbiyasining asosiy vazifalaridan biri — farzandni jamiyatda o'z o'rnini topa oladigan, mustaqil fikrlaydigan, boshqalar bilan hamjihat yashaydigan, ma'naviy yetuk shaxs qilib voyaga yetkazishdir. Xalq pedagogikasi bu maqsadga erishish uchun ko'p asrlik tajribalarni, an'anaviy tarbiya shakllarini taklif etgan. Masalan, “katta-kichikka hurmat”, “mahalla ko'magi”, “bir-birini qo'llab-quvvatlash” kabi qadriyatlar bolaga ijtimoiy javobgarlik hissini uyg'otadi. Mahalla hayotidagi marosimlar, bayramlar, mehnat jarayonlarida ishtirok etish esa yosh avlodda ijtimoiy faoliyat ko'nikmalarini shakllantirgan.

Zamonaviy sharoitda ham xalq pedagogikasining oila tarbiyasidagi o'rni o'z dolzarbligini yo'qotgani yo'q. Aksincha, globallashuv va g'arbiy madaniyat ta'siri kuchaygan bir paytda milliy tarbiya qadriyatlariga qaytish zarurati ortib bormoqda. Bugungi o'zbek oilasi farzandini tarbiyalashda xalq pedagogikasining boy merosidan, qadimiy urf-odatlaridan va milliy ma'naviyatga asoslangan tarbiya tamoyillaridan foydalanishi zarur. Bunda ota-onalarning pedagogik savodxonligini oshirish, xalq pedagogikasi asoslarini zamonaviy ta'lim dasturlariga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, ijtimoiy pedagogika fani oilaviy tarbiyani jamiyatning ijtimoiy muhitida tahlil qiladi. Demak, oila — ijtimoiy tarbiya tizimining eng kichik, ammo eng samarali bo'g'ini sifatida qaraladi. Shu bois oila tarbiyasida xalq pedagogikasi an'analarini amaliyotga tatbiq etish orqali yosh avlodda ijtimoiy mas'uliyat, insonparvarlik, mehr-oqibat, halollik va Vatanga sadoqat kabi fazilatlarni shakllantirish mumkin.

O'zbek xalq pedagogikasida oila nafaqat tarbiya maskani, balki jamiyat barqarorligi va ma'naviy yuksalishining tayanchidir. Oilaning mustahkamligi, undagi ijtimoiy tarbiya madaniyatining yuksakligi bevosita jamiyatning ma'naviy darajasini belgilaydi. Shuning uchun xalq pedagogikasida oilaviy qadriyatlar, ota-onalarning mas'uliyati, farzandni odobli, halol, vatanparvar qilib tarbiyalash — millat taraqqiyotining eng muhim omili sifatida ko'riladi.

Shuningdek, xalq pedagogikasida oilaning jamiyat bilan aloqasi mustahkam e'tirof etilgan. Oila hech qachon ijtimoiy muhitdan ajralgan holda qaralmagan. Aksincha, oila mahalla, qarindosh-urug', qo'shnilar va butun jamiyat bilan uzviy bog'liq tizim sifatida tushunilgan. Bu bog'liqlik orqali farzandlarda ijtimoiy birdamlik, mehr-oqibat, hamkorlik va jamoaga sodiqlik tuyg'ulari shakllanadi. Mahallada o'tkaziladigan "hashar", "to'y", "xayriya" kabi tadbirlar o'zbek xalqining ijtimoiy tarbiya madaniyatini ifodalaydi. Shu jarayonlarda bola kichik yoshdan jamoa bilan yashashni, boshqalarni hurmat qilishni, yordam berishni o'rganadi.

Bugungi kunda xalq pedagogikasining bu an'alarini zamonaviy ijtimoiy pedagogika bilan uyg'unlashtirish dolzarb masalalardan biridir. Chunki XXI asrda yoshlarning dunyoqarashi, qadriyat tizimi va ijtimoiy moslashuvi yangi shakllarga ega bo'lmoqda. Axborot texnologiyalarining kuchayishi, g'arb madaniyati ta'siri, individualizmning ortishi natijasida oila muhitidagi birligi, o'zaro hurmat, sabr, bag'rikenglik kabi qadriyatlar zaiflashib borayotgan holatlar kuzatiladi. Shu sababli xalq pedagogikasining o'zbek oilalariga xos qadimiy tarbiyaviy tajribalarini qayta tiklash, ularni zamonaviy ijtimoiy sharoitga moslashtirish zarur.

Xalq pedagogikasidagi "Kattani hurmat qil, kichikka izzat qil", "Oila — vatan kichraytirilgan nusxasi", "Bolaga mehr — yurtga sadoqat" kabi hikmatli tamoyillar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. Bu qadriyatlar oilada ijtimoiy madaniyatni mustahkamlash, yoshlarni insoniylik, vijdon va mehr-oqibat ruhida tarbiyalashda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Demak, xalq pedagogikasining o'zbek oilalaridagi ijtimoiy tarbiya madaniyatini shakllantirishdagi o'rni nafaqat tarixiy, balki zamonaviy pedagogika uchun ham amaliy ahamiyatga ega.

Xulosa

Oila – insoniyatning eng qadimiy va muqaddas ijtimoiy instituti sifatida jamiyat hayotining tayanchi, millatning ma'naviy poydevori hisoblanadi.

O'zbek xalqining tarixiy tajribasi shuni ko'rsatadiki, oila nafaqat shaxsning jismoniy va ma'naviy barkamolligini ta'minlaydi, balki butun jamiyatning ijtimoiy barqarorligi va taraqqiyotida hal qiluvchi o'rin tutadi. Shuning uchun ham xalq pedagogikasi — oila tarbiyasining asosi, milliy o'zlik va ijtimoiy tarbiya madaniyatining ildizi sifatida doimo o'z ahamiyatini saqlab kelgan.

Bugungi globallashuv davrida milliy qadriyatlarni asrab-avaylash, ularni zamonaviy ijtimoiy pedagogika bilan uyg'unlashtirish nihoyatda dolzarbdir. Chunki tashqi madaniy ta'sirlar, texnologiyalar va individualizmning kuchayishi sharoitida oila qadriyatlarining so'nib borish xavfi mavjud. Bunday sharoitda xalq pedagogikasining g'oyalariga qaytish, ularni amaliy hayotga tatbiq etish — yosh avlodni milliy o'zlik, insonparvarlik va ijtimoiy faollik ruhida tarbiyalashning eng ishonchli yo'lidir.

Xalq pedagogikasining oila tarbiyasidagi o'rni yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularni mas'uliyatli, odobli va vatanparvar qilib tarbiyalashda beqiyos ahamiyatga ega. "Oila – maktab – mahalla" hamkorligi tizimi aynan shu qadriyatlar asosida mustahkamlanishi zarur. Chunki bu uchlikning uyg'unligi yoshlarning to'g'ri ijtimoiylashuvi, jamiyatda o'z o'rnini topishi va barkamol inson bo'lib voyaga yetishining kafolatidir.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek xalq pedagogikasi oila tarbiyasining falsafiy, axloqiy va ijtimoiy negizini tashkil etadi. Uni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish esa ijtimoiy tarbiya madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda ma'naviy uyg'unish va milliy birlikni mustahkamlashning muhim garovidir. Har bir oila xalq pedagogikasining bebaho merosini amalda davom ettirgan taqdirdagina, biz ma'naviy yetuk, ijtimoiy mas'uliyatli, ilimli va vatanparvar avlodni tarbiyalay olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.

2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
3. Jo'raev M. Oila pedagogikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
4. Yo'ldoshev J., Hasanboeva O. Pedagogika asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
5. Qodirova N. Xalq pedagogikasi: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Ma'naviyat, 2017.